

УДК 343.13

ЩОДО ПИТАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ВИТРАТ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ЗАХИСНИКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Поліщак Н.І., аспірант
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті розкривається поняття витрат на допомогу захисника в кримінальному провадженні. Аналізується поняття «правова допомога», досліджується стан визначення та закріплення цього питання в чинному законодавстві, а також порядок компенсації витрат на правову допомогу.

Ключові слова: захисник у кримінальному провадженні, правова допомога, витрати на правову допомогу.

В статті раскрывается понятие расходов на помощь защитника в уголовном производстве. Анализируется понятие «правовая помощь», исследуется состояние определения и закрепления данного вопроса в действующем законодательстве, а также порядок компенсации расходов на правовую помощь.

Ключевые слова: защитник в уголовном производстве, правовая помощь, расходы на правовую помощь.

Polichshak N.I. TO THE QUESTION OF INDEMNIFICATION OF CHARGES FOR HELPDDEFENDER IN CRIMINAL REALIZATION

In the article the concept of charges opens up for helpdefender in criminal realization. A concept is analysed legalaid, the state of determination and fixing of this question isinvestigated in a current legislation, and also order ofindemnification of charges on a legal aid

Key words: defender in criminal realization, legal aid, charges on a legal aid.

Постановка проблеми. На сьогодні в нашій державі існує неабияка потреба здійснення реформ, зокрема таких, які були б спрямовані на створення й розвиток саме правової держави, однією з основних ознак якої є забезпечення дотримання прав і свобод людини.

Власне, забезпечення права на захист є одним із конституційних принципів у кримінальному провадженні Україні. Право на захист включає в себе як право захищатися від підозри та обвинувачення, так і право захищати свої особисті (майнові, трудові тощо) інтереси. Окрім цього, Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003 р. № 8 наголошено на тому, що забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому і виправданому права на захист, відповідно до положень ст. 59, ч. 2 ст. 63 і п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції України й чинного кримінально-процесуального законодавства, є однією з основних засад судочинства, важливою гарантією об'єктивного розгляду справи та запобігання притягненню до кримінальної відповідальності невинуватих осіб [1], тоді як участь захисника в справі дає змогу особі більш повно використувувати своє право на захист.

Ступінь розробленості проблеми. Питання компенсації витрат на правову допомогу в кримінальному провадженні є актуальним, а вивченню цієї проблеми присвячено багато наукових робіт вітчизняних учених, а саме: Т.В. Варфоломеевої, Ю.М. Дьоміна, С.В. Єрмакова, О.В. Єфіменка, М.В. Косюти, К.В. Манжули, М.М. Михеєнка, А.А. Павлишина, М.В. Руденка, В.М. Тertiшника й ін.

Мета статті – розкрити поняття витрат на допомогу захисника в кримінальному про-

вадженні; проаналізувати поняття «правова допомога», дослідити стан визначення та закріплення цього питання в чинному законодавстві, а також порядок компенсації витрат на правову допомогу.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із завдань кримінального провадження та характеру правовідносин у ньому, очевидним видається те, що, згідно з чинним законодавством, у кримінальному провадженні не встановлено сплати судового збору, на відміну, до речі, від цивільного, адміністративного та господарського судочинства. Однак, звичайно ж, і в кримінальному провадженні передбачено процесуальні витрати. Так, згідно зі ст. 118 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), витратами в кримінальному провадженні є всі витрати, яких зазнають у зв'язку з його здійсненням. Але до процесуальних витрат зараховано лише визначені законодавством видатки. Цією статтею встановлені види процесуальних витрат, перелік яких є вичерпним, а саме: 1) витрати на правову допомогу; 2) витрати, пов'язані з прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження; 3) витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів; 4) витрати, пов'язані зі зберіганням і пересиланням речей і документів [2].

Пропонується розглянути й проаналізувати питання щодо компенсації витрат на правову допомогу в кримінальному провадженні, зокрема витрат на допомогу захисника. Взагалі поняття «захист» розкривається в ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема вказується, що захист – вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправда-

ного, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування в кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видання іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Інші види правової допомоги – види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення [3].

Правову допомогу можна визначити як професійну діяльність осіб (юристів), спрямовану на сприяння громадянам і юридичним особам у вирішенні питань, пов'язаних із реалізацією норм права, що виявляється в наданні правових (юридичних) послуг. Згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу», правова допомога – надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення [4]. Відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги під час вирішення справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура [5].

Окрім цього, роз'яснення терміна «правова допомога» міститься в Рішенні Конституційного суду України від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 у справі за конституційним зверненням І.В. Голованя щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, зокрема п. 3.2 мотивувальної частини. Так, зазначається, що правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами й може включати консультації, роз'яснення, складання позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема, у судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо [6].

Так, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва й надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації й діяльності адвокатури в порядку, установленому цим Законом. Адвокатуру України становлять усі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність (ст. 2).

Власне в кримінальному провадженні правова допомога захисника підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, виправданому може бути безоплатною та платною. Надання

першої з них регламентується ч. 1 ст. 59 Конституції України, ст. 49 КПК України, Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 02 червня 2011 р., Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» від 11 січня 2012 р. № 8, із подальшими змінами та доповненнями. Також принцип надання безоплатної правової допомоги закріплено в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. Так, у п. 3 ст. 14 Пакту вказано, що «кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності: бути судимим у його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли в нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника» [7].

Також, відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (п. 3 с. 6), кожен, проти кого висунуто кримінальне обвинувачення, має щонайменше право захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника на свій власний вибір або, якщо він не має достатніх коштів для оплати правової допомоги захисника, одержувати таку допомогу безкоштовно, якщо цього вимагають інтереси правосуддя [8, с. 54]. Але, на жаль, ситуація з безкоштовною правовою допомогою на сьогодні є досить складною.

Відповідно до положення, закріпленого в п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», «правова допомога є наданням правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення». Натомість безоплатна правова допомога гарантується державою й повністю або частково надається за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел (п. 1 ч. 1 ст. 1 вищезазначеного Закону) [4]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Так, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», після прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, який надає таку допомогу на постійній основі за контрактом (ст. 21). Під час призначення адвоката враховуються його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь. У випадку неможливості надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокатом, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, Центр з надання безоплатної вторинної пра-

вової допомоги укладає договір з адвокатом, включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору про її надання.

Також вищевказаний Закон передбачає порядок реалізації права на безоплатну правову допомогу, підстави, порядок і державні гарантії щодо надання такої допомоги. Так, відповідно до ст. 13 Закону, безоплатна вторинна допомога включає такі види правових послуг: 1) захист від обвинувачення; 2) здійснення представництва осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складання документів процесуального характеру.

Щодо суб'єктів отримання такої допомоги, то Закон установлює, що право на безоплатну вторинну допомогу мають 1) особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий від суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, інвалідів, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше від двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, – на всі види правових послуг, передбачених ч. 2 ст. 13 Закону, тобто на захист, здійснення представництва інтересів осіб, котрі мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складання документів процесуального характеру; 2) діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї, – на всі види правових послуг, передбачені ч. 2 ст. 13 Закону; 3) особи, до яких застосовано адміністративне затримання, – на правові послуги, передбачені п. п. 2 і 3 ч. 2 ст. 13 Закону; 4) особи, до яких застосовано адміністративний арешт, – на правові послуги, передбачені п. п. 2 і 3 ч. 2 ст. 13 Закону; 5) підозрювані в учиненні злочину особи, які затримані органами дізнання та слідства, – на правову послугу, передбачену п. 1 ч. 2 ст. 13 Закону, зокрема на захист; 6) особи, до яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, – на правову послугу, передбачену п. 1 ч. 2 ст. 13 Закону. Така допомога надається протягом сімдесяти двох годин із моменту затримання. Якщо суд прийняв рішення про тримання особи під вартою, безоплатна правова допомога надається, якщо така особа належить до однієї з категорій осіб, зазначених у п. п. 1 і 2 ч. 1 ст. 13; 7) особи, у справах яких, відповідно до положень КПК України, участь захисника є обов'язковою, – на правову послугу, передбачену п. п. 1 і 3 ч. 2 ст. 13 Закону; 8) особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців», – на всі види правових послуг, передбачені ч. 2 ст. 13 Закону, до моменту прийняття рішення про надання статусу біженця та в разі, якщо особа оскаржує рішення щодо

статусу біженця; 9) ветерани війни й особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до жертв нацистських переслідувань, – на правові послуги, передбачені п. п. 1–3 ч. 2 ст. 13 Закону, стосовно питань, пов'язаних з їх соціальним захистом; 10) особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, – на правові послуги, передбачені п. п. 2 і 3 ч. 2 ст. 13 Закону, протягом розгляду справи в суді; 11) особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, – на правові послуги, передбачені п. п. 2 і 3 ч. 2 ст. 13 Закону, протягом розгляду справи в суді; 12) особи, реабілітовані відповідно до законодавства України, – на правові послуги, передбачені п. п. 2 і 3 ч. 2 ст. 13 Закону, стосовно питань, пов'язаних із реабілітацією (ст. 14) [4].

Окрім цього, право на безоплатну вторинну правову допомогу мають також громадяни держав, із якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є такі: 1) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які утворюються Міністерством юстиції України при головних управліннях юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві й Севастополі з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці; 2) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, котрі надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; 3) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

На сьогодні питання оплати послуг адвоката досить часто стає приводом для дискусій, навіть незважаючи на те що існують відповідні нормативно-правові акти, присвячені діяльності адвокатів, зокрема Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тощо.

Механізм обчислення розміру винагороди та її виплати, відшкодування витрат, пов'язаних із наданням безоплатної вторинної правової допомоги, адвокатам, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, визначається Порядком оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465. Так, зокрема, розмір винагороди адвокатів за надання безоплатної вторинної правової до-

помоги, передбаченої названими п. п. 2 і 3 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (крім випадків надання такої допомоги особам, визначеним п. п. 3 і 4 ч. 1 ст. 14 Закону), обчислюється у відсотках місячного розміру мінімальної заробітної плати, визначеного законом на час видання адвокату доручення для надання безоплатної вторинної правової допомоги, і становить таке: 1) побачення з клієнтом, проведення попереднього аналізу справи, у тому числі ознайомлення з матеріалами справи, опитування осіб, збирання інформації й документів на кожній стадії процесу – 15 відсотків; 2) підготовку позовної заяви або заяви в порядку окремого провадження (за умови відкриття провадження), зустрічного позову або заперечення проти позову, підготовку апеляційної скарги, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України чи за нововиявленими обставинами (за умови відкриття провадження) або відповідного заперечення – 20 відсотків; 3) складання іншого документа процесуального характеру – 15 відсотків; 4) участь у судовому засіданні: у межах району, міста загальнодержавного або обласного (республіканського Автономної Республіки Крим) значення, де адвокату видано доручення, – 10 відсотків; за межами району, міста загальнодержавного або обласного (республіканського Автономної Республіки Крим) значення, де адвокату видано доручення, але в межах регіону, де адвокату видано доручення, – 20 відсотків; за межами регіону, де адвокату видано доручення, – 60 відсотків [9].

Згідно з умовами контракту (договору) з адвокатом, який надає правову допомогу, залежно від строку подання акта надання безоплатної вторинної правової допомоги з відповідними додатками, розмір винагороди адвоката за надання такої допомоги множитья на відповідне значення коефіцієнта вчасності звітування (Кзвіт), подане в п. 14-1 Методики обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465.

Розмір винагороди за годину роботи адвоката становить 2,5 відсотка місячного розміру мінімальної заробітної плати, визначеного законом на час видання адвокату доручення. У разі прибуття адвоката до затриманої особи пізніше за встановлений законодавством строк без поважних причин розмір винагороди такого адвоката за надану цій особі правову допомогу зменшується вдвічі.

Під час обчислення розміру винагороди адвоката за надання правової допомоги забороняється водночас застосовувати положення п. п. 2 і 3 цього Порядку. Розмір винагороди адвоката за надання правової допомоги протягом одного дня відповідно до доручення, виданого на виконання постанови слідчого, прокурора, ухвали слідчого судді, суду, за зверненням особи, засудженої до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, в ін-

ших випадках, крім тих, що передбачені п. п. 2 і 3 цього Порядку, обчислюється у відсотках місячного розміру мінімальної заробітної плати, визначеного законом на час видання адвокату такого доручення, і, залежно від місця надання правової допомоги, становить таке: у межах району, міста загальнодержавного або обласного (республіканського Автономної Республіки Крим) значення, де адвокату видано доручення, – 10 відсотків; за межами району, міста загальнодержавного або обласного (республіканського Автономної Республіки Крим) значення, де адвокату видано доручення, але в межах регіону, де адвокату видано доручення, – 20 відсотків; за межами регіону, де адвокату видано доручення, – 60 відсотків.

Згідно з умовами контракту (договору), залежно від строку подання акта надання безоплатної вторинної правової допомоги з відповідними додатками, розмір винагороди адвокатів за надання такої допомоги множитья на відповідне значення коефіцієнта вчасності звітування (Кзвіт), подане в п. 14-1 вищезгаданої Методики.

Також за наявності відповідних підтверджуючих документів адвокатам відшкодовуються витрати, пов'язані з наданням правової допомоги, на таке: 1) проїзд транспортом загального користування (крім авіаційного, залізничного в м'яких вагонах поїздів, суднами морського та річкового транспорту). Документами, що підтверджують використання транспорту загального користування, є відповідні проїзні квитки й/або квитанції (чеки) про сплату вартості проїзду; 2) придбання пально-мастильних матеріалів у разі використання власного транспортного засобу в нічний час або сільській місцевості чи за відсутності сполучення транспортом загального користування – відповідно до нормативів, визначених для бюджетних установ. Зокрема, документами, що підтверджують використання власного транспортного засобу, є копії реєстраційного документа на такий засіб чи документа, що підтверджує право користування цим транспортним засобом (якщо в реєстраційному документі вказаний інший власник), посвідчення водія, а також квитанція (чек) на придбання пально-мастильних матеріалів на загальну суму, не меншу ніж та, що підлягає відшкодуванню; 3) відрядження за межі регіону (добові, витрати, пов'язані з найманням житлового приміщення) з метою побачення з клієнтом, ознайомлення з матеріалами справи, опитування осіб, участі в судовому засіданні, а також у разі зміни підсудності кримінального провадження чи підслідності кримінального правопорушення, зміни місця тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого чи відбування покарання засудженої особи, якій адвокат надає правову допомогу, – відповідно до норм, установлених законодавством для працівників бюджетних установ. Документами, що підтверджують витрати на відрядження, є розрахункові документи відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» і Податкового кодексу України.

Виплата адвокатам винагороди за надану ними правову допомогу й відшкодування витрат, пов'язаних із наданням такої допомоги, здійснюються один раз на місяць не пізніше від останнього робочого дня цього місяця на підставі доручення й акта надання безоплатної вторинної правової допомоги з відповідними додатками, складеного за формою, затвердженою Міністерством України. Окрім цього, адвокат повинен подавати складений ним акт до відповідного центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у строки, визначені в контракті (договорі) [9].

Щодо надання платної правової допомоги, то оплата правової допомоги адвоката в кримінальному провадженні здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги (розділ IV Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р.). Витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката в кримінальному провадженні, складаються з гонорару та фактичних видатків, пов'язаних із виконанням доручення. У ч. 3 ст. 120 КПК України визначено, що «граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється законодавством».

У договорі про надання правової допомоги підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві визначається їхній обов'язок сплатити гонорар за правозахисні дії захисника, а у випадку необхідності й фактичні витрати, пов'язані з виконанням договору. Ці витрати не включаються до суми гонорару, який є винагородою за виконані захисником дії з надання правової допомоги.

Загалом роз'яснення терміна «гонорар» подано в ст. 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема, згідно зі ст. 30, гонораром є форма винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги. Під час установаження розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація й досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним і враховувати витрачений адвокатом час [3].

Окрім того, згідно з Правилами адвокатської етики (ст. 29), адвокат має право, окрім гонорару, стягувати з клієнта кошти, необхідні для покриття фактичних витрат, пов'язаних із виконанням доручення, якщо обов'язок клієнта з погашення цих витрат визначено договором або законом. У договорі про надання правової допомоги мають бути визначені види передбачуваних фактичних витрат, пов'язаних із виконанням доручення (оплата роботи фахівців, чії висновки запитуються адвокатом, транспортні витрати, оплата друкарських, копіювальних та інших технічних робіт, перекладу й нотаріального посвідчення документів, телефонних розмов, тощо),

порядок їх погашення (авансування, оплата по факту в певний строк тощо) та може бути визначений їх обсяг. Якщо необхідність несення фактичних витрат певних додаткових видів або збільшення їх орієнтовного обсягу, визначеного раніше, з'ясувалася після укладення договору, адвокат повинен негайно повідомити про це клієнта й отримати його згоду на погашення необумовлених раніше видатків [10].

Частини 1 та 2 ст. 120 КПК України встановлюють загальне правило, відповідно до якого витрати, пов'язані з оплатою допомоги захисника, несе той учасник кримінального провадження, якому така допомога надається.

Питання матеріального забезпечення адвокатської діяльності є дуже важливим, проте виправданим є й те, що якість виконання захисником своїх обов'язків має залежати лише від рівня його фахової підготовки та сумлінного ставлення до своєї роботи й ні в якому разі не повинна залежати від того, виступає він за угодою чи за призначенням. Отже, оплата юридичної допомоги, яка надається адвокатами, – одна з найбільш складних проблем діяльності адвоката. Загалом у літературі висловлюються різні пропозиції щодо врегулювання цієї проблеми. Існує спрощений погляд на те, що юридична допомога має надаватися адвокатом безоплатно. І що це, мовляв, є запорукою незалежності, але при цьому не враховується, що будь-які трудові зусилля мають бути винагороджені. Екс-голова Верховного Суду України В.Т. Малаєнко пропонує свій варіант вирішення проблеми оплати праці адвокатів, які беруть участь у кримінальному процесі за призначенням. Він стверджує таке: оскільки прокурор від імені держави підтримує державне обвинувачення, а адвокат за призначенням від імені тієї ж держави захищає його, то потрібно було б їх зрівняти й в оплаті. Цей рівень оплати повинен відповідати й належному рівню розгляду справи, тобто якщо адвокат захищає клієнта в суді першої інстанції, його погодинна заробітна плата повинна відповідати середньому рівню оплати працівників районної прокуратури; відповідно, у разі участі адвоката в апеляційному або касаційному провадженні його заробітна плата має становити середню заробітну плату працівників прокуратури цього рівня [11, с. 68].

Також, як слушно зауважував І.Я. Фойницький, «під час забезпечення адвоката за призначенням держава бере певним чином на себе відповідальність за обраних судом осіб. Через ці причини захисниками від суду не повинні бути призначені особи, недостатньо авторитетні» [12, с. 11].

Міжнародний Суд у Страсбурзі не раз наголошував на тому, що захист за призначенням має бути також якісним і ефективним, а не лише «теоретичним». Суд, призначаючи представника, повинен бачити його реальні можливості й кваліфікацію щодо діяльності в цій справі (справа Артіко проти Італії) [13, с. 87]. Крім того, обов'язок забезпечити участь захисника в кримінальній справі за призначенням фактично законом покладено на осіб, у провадженні яких знаходиться кримінальна

справа, однак через викладені обставини забезпечити підозрюваному, обвинуваченому захисника в установленний законом час буває практично неможливо [14, с. 12].

Навколо питання щодо надання безкоштовної правової допомоги існує багато проблем. З метою знайдення шляхів їх вирішення пропонуємо звернутися до міжнародного досвіду. Для забезпечення захисниками за призначенням у США створено спеціальні фірми – Бюро публічного захисту (Public Defender Office). У них працюють особи, які беруть участь лише за призначенням, у разі визначення судом за необхідне забезпечити захистом людину безкоштовно. Власне ці фірми користуються високим авторитетом. Також у PDO існує спеціалізація, і розподіл між адвокатами справ здійснюється відповідно до цього принципу. Такі фірми утворюються як центральним урядом, так і місцевою владою. Але в усіх документах значиться, що ці фірми є незалежними від держави. Крім цього, на рахунок PDO надходять різні пожертвування від приватних осіб, організацій тощо. Кошти PDO можуть складатися також із частини судових витрат, вартості конфіскованих знарядь злочину.

У США також є ще й інші форми надання безкоштовної правової допомоги. Зокрема, в окремих штатах деякі фірми, і правники в тому числі, забезпечують захист за призначенням відповідних органів (contracting, franchising). Як правило, кошти цієї фірми сплачує держава. Але є випадки, коли посередником у такому питанні є Рада PDO (Public Defender Office) [15, с. 45].

На нашу думку, це хороший і ефективний досвід функціонування такого виду допомоги, тому в нашій державі в сучасних умовах варто було б також детальніше торкнутися питання реформування адвокатури в частині надання безоплатної правової допомоги.

Погоджуючись із думкою З.Ф. Дільної, вважаємо, що в чинному законодавстві існує проблема, яка пов'язана власне з можливістю засудженим залучити захисника безкоштовно, оскільки прямої вказівки в КПК України немає. Так, згідно зі ст. 49 КПК України, суддя повинен забезпечити участь захисника у випадку, коли особа заявила клопотання про залучення захисника, але за відсутності коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно. Проте законодавець у зазначеній статті такого суб'єкта цього права, як засуджений, не зазначив. У ст. 3 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», прийнятого 19 листопада 2012 р., указується, що правом на безоплатну правову допомогу є гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу. Також, згідно з Наказом Міністерства юстиції України «Про окремі питання видання та скасування центрими з надання безоплатної вторинної правової допомоги доручень

для підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні» від 25 липня 2013 р., виправданий, засуджений має право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження, у порядку залучення судом захисника для здійснення захисту за призначенням. Також у перехідних положеннях Закону України «Про прокуратуру», який був прийнятий 14 жовтня 2014 р. Верховною Радою України, існує норма про включення осіб, які відбувають покарання, пов'язані з позбавленням чи обмеженням волі, до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» як суб'єктів права на всі види безоплатної вторинної правової допомоги (зокрема захист, представництво інтересів і допомога в складанні процесуальних документів), також указано, що потрібно внести доповнення до ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», зокрема п. 7 після слів «проведення окремої процесуальної дії» доповнити словами «а також особи, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі» [16, с. 66].

Висновки. Тому, підтримуючи позицію науковців із цього приводу, вважаємо, що варто було б передбачити в КПК України положення про те, що засуджений також має право на безоплатну правову допомогу. Оскільки забезпечення прав громадян, у тому числі права на захист, покладається на державні органи, то саме на державному рівні необхідно якнайшвидше вирішити проблеми, що виникли.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. зі змінами, унесеніми Законом України від 08.12.2004 р., станом на 01.01.2006 р. – К. : Мінво юстиції України, 2006. – 124 с.
6. Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 2694.
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Торрес М. Схеми безоплатної правової допомоги в країнах Європи / М. Торрес // Адвокат. – 1999. – № 3. – С. 52–55.
9. Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 1709.2014 р. № 465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-п>.

10. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 17.11.12 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>.

11. Гловацький І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі : навчальний посібник / І.Ю. Гловацький. – К. : Атака, 2003. – С. 68.

12. Фойницький І.Я. Курс уголовного судопроизводства / И.Я. Фойницький. – СПб., 1996. – С. 560.

13. Обризан Н. Роль держави в здійсненні функції захисту / Н. Обризан // Право України. – 2004. – № 8. – С. 86–89.

14. Івашкевич І. Де взяти адвоката за призначенням? / І. Івашкевич // Голос України. – 1999. – № 43. – С. 5.

15. Андерсен Патрік Р. Вступ до кримінального судочинства / Р. Патрік Андерсен, Дж. Дональд Нью-ленд. – 6-те вид. – Бостон, Нью-Йорк : Мак Трой Хілл, 1998. – С. 218.

16. Дільна З.Ф. Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспект : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / З.Ф. Дільна. – Львів, 2015. – 245 с.

УДК 341.21

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАДІЇ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ

Сімонович Д.В., к. ю. н.,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету підготовки слідчих
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті розглядаються теоретичні питання законодавчого регламентування структури стадії виконання судового рішення. Аналізуються завдання окремих етапів стадії виконання судових рішень.

Ключові слова: виконання судових рішень, виконання вироку, звернення вироку до виконання.

В статье рассматриваются теоретические вопросы законодательного регламентирования структуры стадии исполнения судебных решений. Анализируются задачи отдельных этапов стадии исполнения судебных решений.

Ключевые слова: исполнение судебных решений, исполнение приговора, обращение приговора к исполнению.

Simonovich D.V. MAIN STAGES OF ENFORCEMENT OF A JUDGMENT

The article discusses theoretical issues of legislative regulation of structure of stage of execution. Analyzes problem of individual stages of stage of execution.

Key words: enforcement of court decisions, execution of sentence, appeal of sentence to execution.

Постановка проблеми. Особливе місце серед стадій кримінального провадження посідає стадія виконання судових рішень. Таке становище обумовлено низкою факторів. Це, насамперед, необхідність правильного встановлення початкового моменту стадії виконання судових рішень. Саме після набрання вироком законної сили останній може бути виконаний. Враховуючи той факт, що виконання вироку виходить за межі кримінальної процесуальної діяльності, наявність критеріїв відмежування кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих правовідносин не викликає сумнівів. Не вирішене досить питання правової природи виконання вироку, а відповідно й питання застосування норм відповідної галузі права. Усе це обумовлює актуальність теоретичного аналізу структури стадії виконання судових рішень.

Ступінь розробленості проблеми. Питанням стадії виконання вироку у кримінальному процесі приділяли значну увагу вчені як в дореволюційний (Ю.Ю. Олександровський, П.І. Люблінський, М.М. Розін, І.Я. Фойницький), так і в радянський і пострадянський періоди, зокрема В.Д. Адаменко, В.М. Бібіло, Н.О. Бородовська, В.Д. Бринцев, Т.В. Варфоломеева, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, П.А. Лупинська, Є.О. Матвієнко, М.М. Михеєнко, В.В. Ніколюк, І.Д. Перлов, М.К. Сви-

ридов, Б.М. Спиридонов, М.С. Строгович, Д.В. Туляньський, М.О. Чельцов-Бебутов, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило, Ю.К. Якимович. На рівні дисертаційного дослідження це питання висвітлювалося у праці І.О. Харченко. Зазначені автори не завжди ставили завданням дослідження місця та ролі стадії виконання судових рішень у структурі кримінального провадження. Проте досить ретельне дослідження змісту діяльності під час виконання судових рішень дозволяє на підставі праць попередників зробити певні науково обґрунтовані висновки.

Метою статті є наукова характеристика змісту основних етапів стадії виконання судових рішень.

Виклад основного матеріалу. Процесуальна форма виконання судових рішень регламентована Розділом VIII Кримінального процесуального кодексу України. Аналіз змісту норм КПК України дає підстави визнавати сучасне регламентування не досить вдалим. Йдеться, перш за все, про об'єднання у одному розділі різних за змістом, на нашу думку, видів діяльності. Так, відповідно до ст. 532 ч. 1 КПК України вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого КПК, якщо таку скаргу не було подано. Тобто слід зробити висно-